

اوج گیری هند و سیر قهقرایی پاکستان

مجله معتبر اکونومیست اخیراً پاکستان را در جمله کشورهای ناکام آسیا در ردیف افغانستان، میانمار و بعضی از کشورهای دیگر قرار داده است. بانک جهانی در چهارم اپریل امسال گفت که چهار میلیون دیگر زیر خط فقر می‌روند، و همچنان پیش‌بینی کرد که عاید هر نفر در پاکستان از ۱۶۱۴ دالر در سال مالی ۲۰۲۱-۲۰۲۲ به ۱۳۹۹ دالر در سال مالی ۲۰۲۲-۲۰۲۳ نزول می‌کند. رشد اقتصادی این کشور بر اساس احصائیه صندوق بین‌المللی پول تنها ۰,۵ است و نرخ تورم پول پاکستان در همین سال ۲۵,۴ درصد پاکستانی پیش‌بینی می‌شود. این تورم در ۵۳ سال گذشته سابقه ندارد. تمام آثار نشان می‌دهد که پاکستان در حالت بسیار بد اقتصادی قرار داشته و این کشور در حالت بحرانی است. صادرات این کشور در سال ۲۰۲۲ مبلغ ۳۹,۴ میلیارد دالر و واردات آن بیش از دوبرابر واردات یعنی ۸۴ میلیارد دالر بوده است. مقدار قرضه خارجی این کشور به ۱۲۶,۳ میلیارد دالر در سال ۲۰۲۲ رسیده است. عاید سالانه دولت پاکستان در سال ۲۰۲۲، مبلغ ۴۵ میلیارد دالر اما مصرفش در آن سال ۷۵ میلیارد دالر بوده است. یعنی پارسال پاکستان مبلغ ۳۰ میلیارد دالر کسر بودجه داشته است. پاکستان سال‌هاست که با گرفتن قرضه، امور دولت را پیش می‌برد. موضوع قرض‌داری پاکستان امروز عمده‌ترین مساله اقتصادی آن کشور می‌باشد.

طبق گزارش انستیتوت صلح ایالات متحده در ۲۰۲۲، پاکستان مبلغ ۱۲۶,۳ میلیارد دلار قرض‌دار بوده است که از آن جمله، ۹۷,۵ میلیارد دلار قرضه دولت و ۷,۹ میلیارد دلار قرضه نهادهای تحت کنترل دولت، و باقی آن، قرضه‌های بانک‌های خصوصی می‌باشد.

پاکستان ۴۵ میلیارد دلار از چند نهاد مالی بین‌المللی چون بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول، بانک توسعه آسیایی و چند نهاد دیگر قرضه دریافت کرده است. مبلغ ۸,۵ میلیارد دلار نیز از کلپ پاریس قرضه گرفته است. همه این قرضه‌ها با شرایط خوب و مدت طولانی از ۱۸ تا ۴۰ سال به پاکستان اعطا شده است. پاکستان از بعضی کشورها نیز قرض‌دار می‌باشد. چین بزرگ‌ترین کشور قرضه‌دهنده به پاکستان است، و در مجموع ۲۷ میلیارد دلار به این کشور قرضه داده که ۷ میلیارد آن قرضه تجارتي با نرخ بالاست.

به‌طور خلاصه، دیده می‌شود که صادرات پاکستان در حال کاهش و وارداتش در حال افزایش است، و در نتیجه عاید ملی و عاید سرانه پاکستانی‌ها کم می‌شود. کسر بودجه، انفلاسیون، فقر روزافزون و دیگر ابعاد بحران کنونی اقتصادی، پاکستان را با مشکلات بسیاری روبه‌رو کرده است. قابل یادآوری است که نقش ۹ میلیون پاکستانی که در خارج زنده‌گی می‌کنند در ارسال ارز به آن کشور پررنگ است. آنان هر سال حدود ۲۰ میلیارد دلار به پاکستان ارسال می‌کنند.

میزان بالای قرضه‌های سنگین، بحران ارزی و تورم بی‌سابقه را در پی داشته است. سود قرضه‌های دریافتی پاکستان به‌دلیل ناتوانی آن کشور در بازپرداخت، بسیار انباشته شده و تقریباً برابر با اصل قرضه گردیده است. از این‌رو، نهادهای مالی بین‌المللی پاکستان را از جمله کشورهای ورشکسته و ناکام می‌شمارند.

اگر به گذشته نظر انداخته شود، پاکستان مدت سی سال از ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۵ بلندترین رشد اقتصادی را در جنوب آسیا داشت. با آن که در آن سال‌ها پاکستان دو جنگ با هند را سپری کرد، بنگلهدیش از پیکرش جدا شد و شاهد حوادث طبیعی چون زلزله بود؛ اما باز هم اقتصادش نسبت به دیگر کشورهای جنوب آسیا بیش‌تر رشد می‌کرد. در عرصه‌های صنعت، زراعت و تجارت نسبت به تعدادی از کشورهای در حال توسعه موفق‌تر بود. اما چه اتفاق افتاد که از آن موقعیت امیدبخش به یک کشور ورشکسته و گرفتار مشکلات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی تبدیل شد؟

ماجرای‌های سیاسی و نظامی:

علت اساسی این عقب‌گرد ماجرای‌های سیاسی حاکمان آن کشور در منطقه است. نظامیان پاکستان به بهانه عمق استراتژیک در امور افغانستان دخالت کردند، تروریستان و جنگجویان نیابتی را در

خاک خود آموزش دادند و برای جنگ به افغانستان، کشمیر و برخی نقاط دیگر جهان اعزام کردند. پیگیری این اهداف در همسویی با پروژه‌های بین‌المللی که در منطقه ما جریان داشت، امتیازاتی را در اختیار نظامیان پاکستان در کوتاه مدت قرار داد؛ اما بعدها زمانی که پاکستان در بازی تروریسم و خشونت‌پروری فرو رفت، هزینه‌های بسیاری بر بودجه دولت پاکستان تحمیل شد. در واقع، بخشی از قرضه‌هایی که پاکستان از نهادهای بین‌المللی و کشورها دریافت کرده مستقیم و یا غیرمستقیم به مصرف پرورش تروریسم رسیده است.

این ماجراجویی‌های نظامی و استخباراتی پاکستان در سال‌های ۱۹۸۰ میلادی آغاز شد؛ اما در آن سال‌ها که جهادی‌های افغانستان در جنگ با نیروهای شوروی از سوی غرب تمویل می‌شدند، بار زیادی بر دوش دولت پاکستان تحمیل نمی‌شد، بلکه تمام کمک‌های کشورهای غربی و عربی به پاکستان پرداخته می‌شد و مقام‌های پاکستانی بخش ناچیزی از آن را به مجاهدین افغان می‌دادند و باقی آن مبالغ در داخل پاکستان از جمله برای تقویت اردو آن کشور مصرف می‌شد. بعد از خروج شوروی از افغانستان، کمک‌های خارجی تقریباً قطع شد و در نتیجه سیاست‌های ماجراجویانه و تقویت سکتور نظامی پاکستان، مشکلات اقتصادی به‌تدریج بیش‌تر شده و به وضعیت کنونی رسید. پاکستان از طریق قرضه‌های خارجی، مصارفش را قسماً جبران می‌کرد. البته وضعیت اقتصادی پاکستان شباهت زیادی به وضعیت سریلانکا پیدا کرده، زیرا آن کشور نیز قرضه‌های زیادی از خارج گرفته است. مخصوصاً قرضه‌ای که از صندوق بین‌المللی پول دریافت کرده بود، به‌دلیل شرایط وضع‌شده از سوی آن نهاد، سریلانکا را دچار فروپاشی سیاسی و اقتصادی کرد. آن بحران منجر به افزایش بسیار زیاد تورم و تخلیه ذخایر ارزی خارجی شد؛ طوری که سریلانکا قادر نبود بدهی‌های خارجی خود را بازپرداخت کند. بحران اقتصادی با بحران‌های سیاسی و نظامی همراه شد و سریلانکا در نتیجه جنگ‌های داخلی که از سال ۱۹۸۳ تا ۲۰۰۹ ادامه یافت، صدمه بسیار دید. اقتصاد سریلانکا که به توریسم بسیار وابسته است، به سبب همه‌گیری ویروس کرونا و نیز سوءمدیریت اقتصادی بیش از پیش آسیب دید.

فاصله روز افزون هند و پاکستان:

با نگاه به گذشته، اگر بخواهیم اقتصاد پاکستان را با همسایه‌اش هندوستان مقایسه کنیم، متوجه می‌شویم که تا دهه ۱۹۹۰ میلادی اقتصاد پاکستان خیلی بهتر از هند عمل می‌کرد. به‌طور مثال، عاید سرانه هند در سال‌های ۱۹۸۰-۱۹۸۹، بین ۲۷۰ تا ۳۵۴ دالر بود، در حالی که در پاکستان این رقم در آن سال‌ها به ۴۲۰ تا ۵۵۰ دالر امریکایی می‌رسید. رشد اقتصادی در هندوستان از سال ۱۹۶۵ تا

۱۹۸۰ تنها ۲,۹ درصد بود، اما رشد اقتصادی پاکستان در آن مدت به‌طور اوسط به ۶ درصد می‌رسید. گفته می‌شود که دهه ۱۹۹۰ برای پاکستان دهه عقب‌گرد و شکست بود و پس از آن، از جایگاه یکی از اقتصادهای در حال رشد منطقه فرو افتاد.

صندوق بین‌المللی پول گزارش داده است که هندوستان در سال ۲۰۲۲ سریع‌ترین رشد اقتصادی جهان را داشته است و پیش‌بینی می‌شود که امسال رشد اقتصادی هند به ۱۱,۲ درصد برسد. هند منابع زیرزمینی چندانی ندارد و یکی از بزرگ‌ترین واردکننده‌گان نفت و گاز در جهان است. هند توانسته در جریان دو دهه اخیر رشد اقتصادی بالایی را تجربه کند. براساس پیش‌بینی سازمان اقتصادی مورگان استنلی، درآمد سرانه این کشور در سال ۲۰۳۰ دوچند خواهد شد و تا آن وقت هند به جایگاه سومین اقتصاد بزرگ جهان پس از ایالات متحده امریکا و چین خواهد رسید. هند که اکنون پرجمعیت‌ترین کشور جهان است، نرخ فقر را از ۲۲,۵ درصد در سال ۲۰۱۱ به ۱۰,۲ درصد در سال ۲۰۱۹ کاهش داد. هند اکنون به برخی از کشورهای منطقه کمک می‌کند و قرضه می‌دهد، در حالی که پاکستان از بازپرداخت قرضه‌های خود عاجز مانده است. سوال این‌جاست که پاکستان در سابق برای مدت طولانی در برخی عرصه‌ها از هند سبقت داشت، اما امروز نه‌تنها از هند در همه عرصه‌ها عقب افتاده بلکه جهان آن را چون کشور ناکام می‌شناسد. هند در دهه‌های اخیر پیشرفت‌های شگفت‌انگیز داشته و کارشناسان اقتصادی آینده درخشانی برای آن در دهه‌های پیش رو پیش‌بینی می‌کنند. آیا پاکستان قادر خواهد شد از این بحران کمرشکن بیرون آید و دوباره مسیر توسعه و پیشرفت را اختیار کند؟ جواب این سوال آسان نیست. امید می‌رود پاکستان بتواند از این وضعیت عبور کند. اما برای این کار، پاکستان نیازمند اصلاحات جدی ساختاری است. آنچه هند را به سمت ثبات و پیشرفت هدایت کرده، سیستمی است که در آن قوانین تا حدود زیادی بر سلیقه‌های افراد و ترجیحات نهادهای قدرت‌مند برتری دارد. در هند حکومت ملکی صاحب صلاحیت و قدرت است و مثل پاکستان اردو در امور حکومت‌داری حق وتو و دخالت مستقیم ندارد. پاکستان نتوانسته است حکومت ملکی را از سایه اردو و استخبارات بیرون بکشد، و بارها احزاب و افشاری که در این راستا تلاش کرده‌اند با واکنش و کودتای نظامی مواجه شده‌اند. اردو پاکستان کوشیده خود را نهاد نجات‌دهنده نشان دهد و با اعمال نفوذ و دخالت فراقانونی در عرصه‌های سیاست و اقتصاد مانع رشد نهادهای اصلی مورد نیاز برای تضمین ثبات اقتصادی و حکومت‌داری مسوول شده است. ماجراجویی‌هایی که در بالا از آن‌ها چون عامل اصلی این بحران یاد کردیم، حاصل ساختار نظام و نفوذ بیش از حد اردو و استخبارات پاکستان در امور ملکی است.